

Miesięcznik TNOiK
Założył Karol Adamiecki w 1926 r.

KONSEKWENCJE GLOBALNEGO KRYZYSU FINANSOWEGO DLA KONKURENCYJNOŚCI MIĘDZYNARODOWEJ EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

<https://doi.org/10.33141/po.2016.03.04>

Przegląd Organizacji, Nr 3 (914), 2016, ss. 25-33
www.przegladorganizacji.pl

©Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa (TNOiK)

Wojciech Kosiedowski

Wprowadzenie

Wysoka i – w miarę możliwości – wyrównana w przekroju państw członkowskich konkurencyjność międzynarodowa jest dla Unii Europejskiej (UE) problemem niezwykle istotnym, ponieważ w długim okresie rozstrzygnię o jej pozycji w światowym systemie gospodarczym, a w krótszym – zadecyduje o przewyżczeniu trwających do dzisiaj skutków globalnego kryzysu finansowego. Niestety, pozycja naszej Wspólnoty na arenie światowej już od dłuższego czasu słabnie. Jedną z głównych przyczyn tej niepokojącej tendencji są duże zróżnicowania poziomu rozwoju społecznego i gospodarczego państw

członkowskich, które znacznie się pogłębiły w wyniku przyjęcia postsocjalistycznych państw Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW)¹. Występujące dysproporcje utrudniają realizację podstawowych zadań Wspólnoty, ponieważ obniżają efektywność współpracy, są sprzeczne z aspiracjami i oczekiwaniami jednoczących się społeczeństw, nie pozwalają na pełne wykorzystanie zalet Jednolitego Rynku Europejskiego i powodują napięcia między krajami członkowskimi. Zagadnienie to nabiera szczególnego znaczenia w ostatnich latach, gdy w związku z konsekwencjami globalnego kryzysu finansowego, a także innymi

niewpoderzeniami (kryzys w strefie euro, przedłużająca się dekoniunktura, problemy demograficzne, destabilizacja w państwach sąsiedzkich i napływ imigrantów) pojawiają się obawy o dalszą przyszłość Europy. Zaniepokojenie budzi pogarszający się stan bezpieczeństwa ekonomicznego, zwłaszcza w konfrontacji z bezwzględną konkurencją azjatycką. Odpowiedzią na te wyzwania powinno być dalsze, mozolne budowanie konkurencyjności, zarówno poszczególnych gospodarek krajowych, jak i całej Wspólnoty, na bazie spójności.

Celem niniejszego artykułu jest identyfikacja i interpretacja zróżnicowanych skutków globalnego kryzysu finansowego dla konkurencyjności międzynarodowej EŚW. Zawarte w nim rozważania obejmują lata 2008–2014 i mają charakter wstępnej analizy komparatywnej gospodarek krajowych EŚW, w układzie porównań wzajemnych oraz w odniesieniu do całej UE. Przedmiotem badania są dwa zagadnienia kluczowe dla zrozumienia uwarunkowań procesu budowania międzynarodowej pozycji konkurencyjnej i pogłębiania tą drogą spójności gospodarczej: stopień wykorzystania kapitału ludzkiego oraz dynamika wzrostu gospodarczego.

Znaczenie konkurencyjności międzynarodowej w rozwoju UE i EŚW

Pojęcie konkurencyjności międzynarodowej występuje w naukowej literaturze ekonomicznej już od kilku dziesięcioleci. Zajmowało się nim wielu wybitnych autorów, lecz nie zostało dotąd jednoznacznie zdefiniowane (Aiginger, Landesmann, 2002; Porter, 1999; Siebert, 2006; Bossak, Bieńkowski, 2004; Dołęgowski, 2002; Miśka, 2011, s. 63–77). Ogólnie rzecz biorąc, oznacza ono zdolność do długookresowego, efektywnego wzrostu gospodarczego i – tym samym – do przeciwstawiania się presji konkurencyjnej gospodarek innych rywalizujących państw. W literaturze polskiej przeważa w tej kwestii pogląd, że: „gospodarka kraju jest konkurencyjna wówczas, gdy osiąga wysoką, ponadprzeciętną dynamikę wzrostu dochodów realnych *per capita*, rozwoju zasobów produkcyjnych i potencjału gospodarczego” (Bossak, Bieńkowski, 2001, s. 46). Należy podkreślić, że konkurencyjność międzynarodowa danej gospodarki krajowej jest kategorią względną, z czego wynika, że należy ją analizować w ujęciach porównawczych w relacji do innych krajów lub struktur międzynarodowych.

Konkurencyjność UE, która już dawniej pozostawiała wiele do życzenia, w latach globalnego kryzysu finansowego znacznie się pogorszyła. Świadczą o tym dane w tabeli 1, ukazujące spadkową tendencję udziału UE w światowym PKB. Wynika z nich, że w okresie kryzysu tendencja ta uległa wyraźnemu przyspieszeniu: w latach 2007–2014 udział ten zmniejszył się o 3,8 punktu proc., a więc bardziej niż w USA, które *nota bene* były „ojczyzną” tego kryzysu, nie wspominając już o Chinach. O słabnącej konkurencyjności Wspólnoty świadczą także porównania poziomu bezrobocia: w 2014 r. przeciętna stopa bezrobocia w UE wynosiła 10,2%, podczas gdy w USA 6,2%, a w Chinach 4,1%.

Postsocjalistyczne państwa członkowskie UE, stanowiące EŚW – specyficzny region wschodnich peryferii Wspólnoty, charakteryzują się znacznie niższym poziomem rozwoju i słabszą międzynarodową pozycją konkurencyjną niż tzw. „stara” Unia². Do niedawna państwa te funkcjonowały w warunkach systemu polityczno-gospodarczego, będącego zaprzeczeniem demokracji i wolnego rynku i przez okres około półwiecza były pozbawione realnej niepodległości, a trzy z nich (Estonia, Litwa i Łotwa) nie posiadały nawet pozornych, formalnych atrybutów suwerenności. Zacoferanie gospodarcze tych państw było i pozostaje nadal głównym argumentem niebezpiecznej dla procesu integracji europejskiej koncepcji tzw. Europy różnych prędkości, według której dysproporcje wewnątrz UE mają trwały charakter i należy się z nimi pogodzić. Szczęśliwie, zwolennicy tej koncepcji, jak dotąd, nie znaleźli poparcia ani w instytucjach unijnych, ani w zainteresowanych państwach członkowskich. Wprost przeciwnie, Wspólnota konsekwentnie prowadzi politykę spójności, a w jej ramach kontynuuje działania na rzecz tzw. konwergencji, czyli redukcji różnicowań rozwojowych między Unią „nową” i „starą” (Kosiedowski, 2010). Dzięki temu dystans dzielący EŚW od wysokorozwiniętej Europy Zachodniej powoli, lecz systematycznie się zmniejsza. Ten pozytywny proces objął wszystkie państwa EŚW, chociaż w różnym stopniu. Niestety, nieoczekiwany wybuch globalnego kryzysu finansowego spowodował w nim duże zakłócenia. Analiza zmian w PKB w latach 2008–2014 pokazuje, że w niektórych państwach nastąpiło w tym szczególnym okresie przyspieszenie konwergencji (największe w Polsce), podczas gdy inne uległy dywergencji (Chorwacja, Słowenia).

Tab. 1. Udział UE, USA i Chin w światowym systemie gospodarczym w latach 1990-2014, % PKB według parytetu siły nabywczej (PPP)

	1990	1995	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Świat	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
UE 28	25,9	25,7	25,1	24,8	20,9	20,5	19,6	19,0	18,6	18,0	17,5	17,1
USA	22,2	20,4	20,9	19,6	18,4	17,8	17,4	16,9	16,5	16,4	16,1	15,9
Chiny	4,1	6,0	7,5	9,9	11,4	12,1	13,3	14,0	14,7	15,4	16,0	16,6

Źródło: (IMF, 2015a)

Zmiany w sytuacji demograficznej i stopniu wykorzystania kapitału ludzkiego

Charakterystyczną cechą przemian zachodzących w EŚW było to, że wraz z poprawą sytuacji makroekonomicznej w większości państw tego regionu pogarszała się sytuacja demograficzna. W końcu lat 90. XX w. rozpoczął się tutaj proces depopulacji, który trwa do dzisiaj, bardzo niekorzystnie wpływając na konkurencyjność międzynarodową. Spowodowały go dwie przyczyny: niski (w wielu przypadkach ujemny) przyrost naturalny ludności i masowa emigracja zarobkowa. Proces ten wyraźnie się nasilił w okresie kryzysu (tab. 2).

O ile w latach 2008–2014 ludność całej UE zwiększyła się o 7,8 mln osób (tj. o 1,6%), o tyle w EŚW nastąpił spadek o 1,7 mln osób (1,6%). Sytuacja demograficzna w poszczególnych państwach tego regionu była bardzo nierówna: najlepsza w Słowenii, Republice Czeskiej i Słowacji, gdzie zaludnienie wzrosło; najgorsza – w dwóch państwach bałtyckich (na Litwie i Łotwie), w których liczba ludności w ciągu zaledwie siedmiu lat spadła o ponad 9% (!). W całej EŚW przyrost naturalny wyraźnie się obniżył (najbardziej w Bułgarii), przyjmując dodatnie wskaźniki tylko w trzech wymienionych państwach o najlepszej sytuacji demograficznej. Dużymi różnicowaniami charakteryzowały się także migracje zagraniczne: na Węgrzech co roku notowano dodatnie saldo migracji stałych, podczas gdy w Bułgarii, Estonii, Litwie,

Łotwie i Rumunii było ono zawsze ujemne. Rekordowo wysoką emigracją wyróżniały się Łotwa i Litwa; w Polsce – na tle innych krajów saldo migracji zagranicznych na pobyt stały można określić jako umiarkowane, do czego w walnie przyczynił się napływ około 400 tys. Ukraińców.

Wraz ze wzrostem liczby ludności w UE rosły zasoby pracy. Liczba ludności aktywnej ekonomicznie w UE zwiększyła się z 239,6 mln osób w 2008 r. do 242,5 mln w 2014 r. (o 1,2%), natomiast w EŚW nieco spadła – z 48,9 mln do 48,6 mln (0,6%). Struktura zasobów pracy pod względem płci nie wykazywała większych zmian; przez cały analizowany okres utrzymywała się lekka przewaga kobiet, natomiast struktura wg wieku uległa pogorszeniu – wzrósł udział osób w starszym wieku i zmalał – młodzieży. Zmiany w stopniu wykorzystania tych zasobów były skorelowane z dynamiką wzrostu gospodarczego, zazwyczaj jednak następowały z opóźnieniem w stosunku do wahań PKB. Przed kryzysem (ściślej mówiąc, aż do pierwszego roku kryzysowego włącznie) były to zmiany pozytywne: zatrudnienie rosło, a bezrobocie spadało, lecz w 2009 r. tendencja ta uległa odwróceniu. Wskaźniki rynku pracy pogarszały się aż do 2013 r., po czym nastąpiła pewna poprawa, jednak stan z 2008 r. do chwili obecnej nie został przywrócony. W ostatnim roku przedkryzysowym (2007) zatrudnienie w całej UE wynosiło 220,3 mln osób, w roku następnym jeszcze nawet trochę wzrosło (do 222,8 mln), lecz później spadło aż do 215,4 mln w 2013 r. (96,8% stanu z 2008 r.), po czym ponownie nieco wzrosło, osiągając

Tab. 2. Ludność państw EŚW w latach 2008-2014

Państwo	Ludność (stan na 1 stycznia)			Wzrost / spadek liczby ludności		Przyrost naturalny	
	2008	2015		2008-2014		2008	2014
	tys. osób		osób na 1 km ²	tys. osób	indeks zmiany, %	na 1000 ludności ‰	
UE	500418	508191	116	7793	101,6	1,2	0,3
EŚW	105098	103385	91	-1713	98,4	.	.
Bułgaria	7518	7202	65	-316	95,8	-4,4	-5,7
Chorwacja	4312	4225	75	-87	98,0	-1,9	-2,5
Estonia	1338	1313	29	-25	98,1	-0,5	-1,5
Litwa	3213	2921	45	-292	90,9	-3,8	-3,4
Łotwa	2192	1986	31	-206	90,6	-3,0	-3,4
Polska	38116	38006	122	-110	99,7	0,9	0,0
Republika Czeska	10343	10538	134	195	101,9	1,4	0,4
Rumunia	20635	19861	83	-774	96,2	-1,5	-3,5
Słowacja	5376	5421	111	45	100,8	0,8	0,7
Słowenia	2010	2063	102	53	102,6	1,7	1,1
Węgry	10045	9849	106	-196	98,0	-3,1	-3,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Eurostat, 2015)

w 2014 r. 217,7 mln osób. Jednocześnie rosło bezrobocie: liczba poszukujących pracy mieszkańców UE, która w 2008 r. wynosiła 16,8 mln osób, rosła aż do 2013 r., gdy sięgnęła 26,3 mln osób. W 2014 r. liczba ta trochę spadła (do 24,8 mln osób), jednak nadal pozostawała na poziomie nieco wyższym niż ogół zatrudnionych w tak dużej gospodarce, jak, na przykład, Włochy i niewiele mniejszym, jak zatrudnienie we Francji. Porównanie to pokazuje ogromną skalę marnotrawstwa kapitału ludzkiego i rozmiary spowodowanej tym luki w potencjalnym PKB.

Rynki pracy EŚW w analizowanym okresie zachowywały się podobnie jak w całej UE, z tą jednak różnicą, że zmiany tutaj zachodzące przeważnie były stosunkowo większe niż w UE. Jak wynika z tabeli 3, w całej UE zatrudnienie w 2014 r. było w porównaniu z rokiem 2008 niższe o 2,3%, natomiast w naszym regionie spadek ten był głębszy i wyniósł 3,3%. Stopa zatrudnienia, zarówno w całej UE, jak i w większości państw EŚW, pozostaje ciągle niższa niż w 2008 r. Uwagę zwracają duże różnicowania między poszczególnymi państwami EŚW. Największy spadek zatrudnienia w stosunku do 2008 r. wystąpił na Łotwie w 2010 r. (-19,3%), najmniejszy w Polsce (-2,1%). Do końca analizowanego okresu tylko dwóm państwom regionu udało się odrobić straty poniesione w latach kryzysowych: Węgrom (wzrost liczby zatrudnionych o 6,6%) i Polsce (o 0,6%). W najtrudniejszej sytuacji znajdują się: Łotwa, Chorwacja i Bułgaria, w których zatrudnienie w 2014 r. było o kilkanaście procent niższe niż w 2008 r. Na podkreślenie zasługują różnice w chronologii procesu analizowanych zmian:

w niektórych państwach dno spadku zostało osiągnięte już w 2010 r., a więc bezpośrednio po okresie najgłębszego spadku PKB (dotyczyło to Estonii, Litwy, Łotwy, Polski i Węgier), w innych – w roku 2011 lub 2012, a w Chorwacji i Słowenii dopiero w 2013 r.

Spadkowi zatrudnienia towarzyszył wzrost bezrobocia, który dotknął całą EŚW (tab. 4). Jego maksimum przypadło w poszczególnych państwach na różne lata, jednak najczęściej szczyt bezrobocia miał miejsce już w 2010 r. Szczególną uwagę ponownie zwróciły na siebie państwa bałtyckie: w Estonii i na Litwie bezrobotnych w 2010 r. było aż ponad dwa razy więcej niż w 2008 r., niewiele lepiej było na Łotwie. W Bułgarii, Polsce i Słowenii bezrobocie rosło dłużej, osiągając maksimum w 2013 r., a najdłużej – w Chorwacji (aż do 2014 r.). W całym analizowanym okresie (2008–2014) najwyższym wzrostem liczby bezrobotnych wyróżniły się: Słowenia (wzrost o 113%), Chorwacja (98%) i Bułgaria (91%); natomiast najniższym: Węgry (5%) i Rumunia (15%). Warto zauważyć, że państwa bałtyckie, w których bezrobocie tak dramatycznie wzrosło już w początkowej fazie kryzysu, w kolejnych latach bardzo sprawnie to zjawisko opanowały, dzięki czemu w 2014 r. zeszły na poziom umiarkowany, a nawet stosunkowo niski. W Polsce, w przeciwieństwie do obiegowych opinii, sytuacja na rynku pracy nie była wcale najgorsza, liczba bezrobotnych u nas wzrosła w stopniu nawet nieco niższym niż przeciętnie w EŚW i UE.

Wraz ze wzrostem bezwzględnej liczby osób pozbawionych pracy, zwiększała się stopa bezrobocia (tab. 5).

Tab. 3. Zmiany liczby zatrudnionych w państwach EŚW na tle UE w latach 2008-2014

Państwo	2008, tys. osób	Zatrudnienie minimalne				2014	
		rok	tys. osób	zmiana w stosunku do 2008		tys. osób	2008= 100
				tys. osób	2008= 100		
UE 28	222875	2013	215389	-7486	96,6	217709	97,7
EŚW	45718	X	X	X	X	44207	96,7
Bułgaria	3361	2012	2934	-427	87,3	2981	88,7
Chorwacja	1770	2013	1524	-246	86,2	1566	88,5
Estonia	656	2010	568	-88	86,6	625	95,3
Litwa	1427	2010	1248	-179	87,5	1319	92,4
Łotwa	1055	2010	851	-204	80,7	885	83,9
Polska	15800	2010	15473	-327	97,9	15862	100,4
Rep. Czeska	5002	2011	4873	-129	97,4	4974	99,4
Rumunia	9369	2011	8528	-841	91,8	8614	91,9
Słowacja	2434	2011	2315	-119	95,1	2363	97,1
Słowenia	996	2013	906	-90	91,0	917	92,1
Węgry	3848	2010	3732	-116	97,0	4101	106,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Eurostat, 2015)

Tab. 4. Zmiany liczby bezrobotnych w państwach EŚW w latach 2008-2014

Państwo	2008, tys. osób	Bezrobocie maksymalne				2014	
		rok	tys. osób	zmiana w stosunku do 2008		tys. osób	2008= 100
				tys. osób	2008= 100		
UE 28	16750	2013	26292	9542	157	24802	148
EŚW	3151	X	X	X	X	4348	138
Bułgaria	202	2013	436	234	216	385	191
Chorwacja	165	2014	327	162	198	327	198
Estonia	38	2010	117	79	308	50	132
Litwa	88	2010	270	182	307	158	180
Łotwa	88	2010	206	118	234	108	123
Polska	1165	2013	1793	628	154	1567	135
Rep. Czeska	230	2010	384	154	167	324	141
Rumunia	549	2011	659	110	120	629	115
Słowacja	254	2010	386	132	152	359	141
Słowenia	46	2013	102	56	222	98	213
Węgry	326	2012	473	147	145	343	105

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Eurostat, 2015)

Tab. 5. Zharmonizowana stopa bezrobocia w państwach EŚW na tle UE (w %)

Państwo	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
UE	7,2	7,0	9,0	9,6	9,7	10,5	10,9	10,2
Bułgaria	6,9	5,6	6,8	10,3	11,3	12,3	13,0	11,4
Chorwacja	9,9	8,6	9,2	11,7	13,7	16,0	17,3	17,3
Estonia	4,6	5,5	13,5	16,7	12,3	10,0	8,6	7,4
Litwa	4,3	5,8	13,8	17,8	15,4	13,4	11,8	10,7
Łotwa	6,1	7,7	17,5	19,5	16,2	15,0	11,9	10,8
Polska	9,6	7,1	8,1	9,7	9,7	10,1	10,3	9,0
Rep. Czeska	5,3	4,4	6,7	7,3	6,7	7,0	7,0	6,1
Rumunia	6,4	5,6	6,5	7,0	7,2	6,8	7,1	6,8
Słowacja	11,2	9,6	12,1	14,5	13,7	14,0	14,2	13,2
Słowenia	4,9	5,4	5,9	7,3	8,2	8,9	10,1	9,7
Węgry	7,4	7,8	10,0	11,2	11,0	11,0	10,2	7,7

Uwaga: stopa bezrobocia rozumiana jako udział liczby bezrobotnych w ogólnej liczbie osób aktywnych zawodowo w wieku 15-74 lat

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Eurostat, 2015)

W UE w pierwszym roku kryzysowym wskaźnik ten nawet nieco spadł w porównaniu do roku ubiegłego i wynosił 7%, a jego maksimum przypadło na 2013 r. na poziomie 10,9%, a zatem wzrost wyniósł 3,9 punktu proc. W EŚW te państwa, które najwcześniej weszły w stan rece-

sji (Estonia, Litwa i Łotwa, w minimalnym stopniu również Węgry), wzrost stopy bezrobocia odnotowały już w 2008 r., natomiast pozostałe w roku następnym. W końcowych latach analizowanego okresu wskaźnik ten uległ obniżeniu we wszystkich państwach regionu z wyjątkiem Chorwacji,

jednak w żadnym nie osiągnął poziomu sprzed kryzysu. Należy zauważyć, że również i pod względem poziomu bezrobocia sytuacja była i nadal pozostaje bardzo zróżnicowana w poszczególnych państwach. W EŚW w 2014 r. stopa bezrobocia wahała się od 6,1% w Republice Czeskiej do 17,3% w Chorwacji, a w całej UE różnice były jeszcze większe – od 5% w Niemczech do 26,5% w Grecji.

Szczególny niepokój budzi wysokie bezrobocie wśród młodzieży, które w UE obejmowało w 2014 r. 22,2% młodych ludzi (w Polsce 23,9%), a prawdziwym dramatem była i nadal pozostaje sytuacja w Grecji, gdzie pracy nie mogło znaleźć aż 52,4% osób w młodym wieku.

W ostatnim roku przedkryzysowym (2007) 11 państw regionu wytworzyło łącznie PKB o wartości bieżącej 1250,2 mld USD – licząc wg kursów walut i 2039,1 mld USD – wg parytetu (standardu) siły nabywczej (PPP)³. W 2014 r. analogiczne wskaźniki wynosiły 1458,1 i 2502,5 mld USD. Wkład regionu do PKB całej Wspólnoty stanowił zaledwie: w 2007 r. – 7,1% wg kursów walut i 12,4% wg PPP, a w 2014 r. – 7,9% i 13,5%. Największym producentem PKB na tym obszarze jest Polska, najmniejszym – Estonia (stosunek między tymi gospodarkami w 2014 r. wyniósł 27:1).

Inaczej kształtowały się wskaźniki PKB PPP w przeliczeniu na 1 mieszkańca (tab. 3). W tym ujęciu EŚW osiągnęła w stosunku do średniej UE: 57,7% w 2007 r. i 65,4% w 2014 r. Największym PKB *per capita* cieszyła się w 2007 r. Słowenia, która w 2014 r. minimalnie ustąpiła miejsca Republice Czeskiej, natomiast najsłabsze wskaźniki w początkowym i końcowym roku analizowanego okresu odnotowała Bułgaria. W kwocie bezwzględnej na

jednego Czecha w 2014 r. przypadało 29,9 tys. USD, podczas gdy na jednego Bułgara tylko 17,9 tys. USD. Zróżnicowanie to należy ocenić jako wysokie. Świadczy ono nie tylko o dużych dysproporcjach w poziomie rozwoju gospodarczego, ale także o zróżnicowanej konkurencyjności międzynarodowej (Furceri, Zdzienicka, 2011). Sugeruje również, że w zbliżonym stopniu są zróżnicowane dochody realne i związane z nimi poziom życia ludności.

Dynamikę wzrostu gospodarczego można prześledzić na podstawie wskaźników zmian w produkcie krajowym brutto (PKB) zawartych w tabeli 7. Jak z nich wynika, w okresie dekady poprzedzającej kryzys tempo wzrostu gospodarczego w EŚW było przeciętnie znacznie szybsze niż w całej Wspólnocie i nieco szybsze niż średnia światowa. Poszczególne państwa EŚW jednak bardzo się różniły pod tym względem, osiągając średniorocznie od 2,7% wzrostu w Rumunii do 7,6% na Łotwie.

Już w 2008 r., gdy cała UE odnotowała jeszcze niewielki wzrost PKB, dwa państwa EŚW (Estonia i Łotwa) weszły w stan recesji. Najgorszy jednak okazał się rok 2009, gdy recesja dotknęła wszystkie państwa UE z jednym tylko wyjątkiem – Polski. W całej Unii PKB obniżył się o 4,3% (był to najgłębszy spadek od zakończenia II wojny światowej), a w EŚW jeszcze bardziej, osiągając przeciętnie – 7,7%. Najgłębsze załamanie wystąpiło w państwach bałtyckich: Estonii, Litwie i Łotwie. Państwa te poprzednio cieszyły się wyjątkowo wysoką dynamiką wzrostu, zyskując sobie miano „tygrysów bałtyckich”, lecz w okresie kryzysu z równie „tygrysią” dynamiką pogrążyły się w recesji. Okres następujący po tym feralnym roku charakteryzował się przeciągającą się aż do dziś dekonunkturą i destabilizacją makroekonomiczną. W całej

Tab. 6. Produkt krajowy brutto państw EŚW

Państwo	mld USD		mld USD PPP		per capita tys. USD PPP	
	2007	2014	2007	2014	2007	2014
UE	17677,9	18495,3	16489,4	18526,5	33,1	36,7
EŚW	1250,2	1458,1	2039,1	2502,5	19,1	24,0
Bułgaria	43,7	55,8	108,6	128,6	14,2	17,9
Chorwacja	60,1	57,2	89,0	88,5	20,6	20,9
Estonia	22,3	26,0	32,9	35,6	24,5	27,0
Litwa	39,8	48,2	68,8	79,6	21,3	27,1
Łotwa	30,9	32,0	45,7	48,2	20,7	23,7
Polska	429,2	546,6	692,8	954,5	18,2	25,1
Rep. Czeska	188,8	205,7	276,0	314,6	26,9	29,9
Rumunia	171,7	200,0	326,3	392,8	15,1	19,7
Słowacja	76,9	100,0	120,9	152,6	22,4	28,2
Słowenia	48,2	49,5	57,3	61,1	28,5	29,7
Węgry	138,6	137,1	220,8	246,4	21,9	24,9

Źródło: (IMF, 2015a)

Tab. 7. Dynamika realnego PKB państw EŚW na tle świata i UE w latach 1997-2014 (w % do roku ub.)

Państwo	Średnio- rocznie 1997-2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Średnio- rocznie 2008-2014
Świat	4,0	3,1	0,0	5,4	4,2	3,4	3,4	3,4	3,3
UE 28	2,6	0,7	-4,3	2,0	1,8	-0,4	0,1	1,4	0,2
EŚW	4,7	2,4	-7,7	1,1	3,1	1,0	1,3	2,3	0,6
Bułgaria	3,8	5,8	-5,0	0,7	2,0	0,5	1,1	1,7	1,0
Chorwacja	3,8	2,1	-7,4	-1,7	-0,3	-2,2	-0,9	-0,4	-1,5
Estonia	7,4	-5,3	-14,7	2,5	8,3	4,7	1,6	2,1	-0,1
Litwa	6,4	2,6	-14,8	1,6	6,1	3,8	3,3	2,9	0,8
Łotwa	7,6	-3,2	-14,2	-2,9	5,0	4,8	4,2	2,4	-0,6
Polska	4,2	3,9	2,6	3,7	4,8	1,8	1,7	3,3	3,1
Rep. Czeska	3,1	2,7	-4,8	2,3	2,0	-0,8	-0,7	2,0	0,4
Rumunia	2,7	8,5	-7,1	-0,8	1,1	0,6	3,4	2,9	1,2
Słowacja	4,3	5,4	-5,3	4,8	2,7	1,6	1,4	2,4	1,9
Słowenia	4,1	3,3	-7,8	1,2	0,6	-2,6	-1,0	2,6	-0,5
Węgry	4,0	0,9	-6,6	0,8	1,8	-1,5	1,5	3,6	0,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie (IMF, 2015a)

Tab. 8. Wskaźniki konwergencji gospodarek EŚW

Państwo	PKB PPP per capita, %			Zmiana w pkt. proc.		
	1995	2007	2014	1995-2007	2008-2014	1995-2014
UE	100	100	100	X	X	X
EŚW	46	58	65	12	7	19
Bułgaria	36	43	49	7	6	13
Chorwacja	49	62	57	13	-5	8
Estonia	38	74	74	36	0	36
Litwa	34	64	74	30	10	40
Łotwa	31	62	65	31	3	34
Polska	42	55	68	13	13	26
Rep. Czeska	71	81	81	10	0	10
Rumunia	39	46	54	7	8	15
Słowacja	50	68	77	18	9	27
Słowenia	69	86	81	17	-5	12
Węgry	56	66	68	10	2	12

Źródło: opracowanie własne na podstawie (IMF, 2015a)

UE przeciętne tempo wzrostu PKB w latach 2008–2014 wyniosło zaledwie 0,2%, a w EŚW niewiele więcej (0,6%), przy czym aż w czterech państwach: Chorwacji, Estonii, Łotwie i Słowenii – było ujemne. Szczególnie trudna sytuacja zapanowała w Chorwacji, gdzie stan recesji trwał nieprzerwanie od 2009 r. Prognozy na najbliższą przyszłość nie napawają optymizmem; według Międzynarodowego Funduszu Walutowego tempo wzrostu gospodarczego UE aż do 2020 r. będzie wahać się na poziomie poniżej 2% w skali rocznej (IMF, 2015b).

Zmiany w międzynarodowej pozycji konkurencyjnej poszczególnych państw, spowodowane zróżnicowaną dynamiką wzrostu gospodarczego, znalazły odbicie w przesunięciach pozycji zajmowanych przez te państwa we Wspólnocie pod względem stosunku PKB *per capita* do poziomu średniego w UE (NBP, 2015). Dane ukazujące te przesunięcia pozwalają ocenić rezultaty procesu konwergencji. Zestawiono je w tabeli 8.

Przed kryzysem globalnym konwergencja gospodarcza obejmowała całą EŚW, dzięki czemu każde z państw tego regionu wydatnie poprawiło swoją pozycję w UE. Największy sukces odniosły państwa bałtyckie, a szczególnie Estonia, która w latach 1995–2007 awansowała z poziomu 38% do 74% średniej UE, a więc o 36 punktów proc. Tak niebywały postęp w ciągu zaledwie 12 lat należy do najwybitniejszych w skali całej UE i jest porównywalny tylko z wcześniejszym tzw. „cudem celtyckim” – wyjątkowym awansem gospodarki irlandzkiej. Bardzo znacznie poprawiły swoją pozycję również Łotwa i Litwa, natomiast w najmniejszym stopniu – Bułgaria i Rumunia (po 7 pkt. proc.). Kryzys finansowy i następujące po nim lata słabej koniunktury wniosły do procesu konwergencji istotną korektę. W latach 2007–2014 dwa państwa EŚW (Chorwacja i Słowenia) uległy dywergencji (ich pozycja względem średniej UE uległa pogorszeniu), dwa inne (dotychczasowy lider konwergencji – Estonia oraz Republika Czeska) swej pozycji nie zmieniły, zaś pozostałe awansowały, lecz w bardzo różnym stopniu. Swoistym paradoksem jest to, że z punktu widzenia konwergencji kryzys bardzo dobrze przysłużył się Polsce, bowiem jej pozycja względem średniej UE wzrosła w tym czasie najbardziej w całej UE – aż o 13 pkt. proc. (jest to swoista nagroda za bycie tzw. „zieloną wyspą” w 2009 r.). Z pozostałych państw regionu najbardziej zyskała Litwa, a po niej Słowacja, Rumunia, Bułgaria i – minimalnie – Łotwa i Węgry.

Podsumowanie

Globalny kryzys finansowy wywarł istotny wpływ na konkurencyjność międzynarodową państw EŚW i zmienił ich pozycje konkurencyjne. Tym samym spowodował, że pozytywne tendencje zmian w tej dziedzinie, jakie miały miejsce w latach przedkryzysowych, uległy zahamowaniu, a w niektórych przypadkach nawet odwróceniu (European Central Bank, 2010). Ogólnie rzecz biorąc, konsekwencje tego kryzysu dla regionu EŚW, podobnie jak dla całej UE, były negatywne, lecz bardzo zróżnicowane w poszcze-

gólnych państwach, do tego stopnia, że niektóre z nich na swej międzynarodowej konkurencyjności nawet zyskały, podczas gdy inne wiele straciły. Przykładem pierwszych jest Polska, a drugich – państwa bałtyckie.

W świetle przeprowadzonej analizy wydaje się, że do osłabienia konkurencyjności gospodarek EŚW w największym stopniu przyczyniły się trzy spotęgowane kryzysem czynniki: przyspieszenie procesu depopulacji, pogłębienie nierównowagi na rynku pracy⁴ oraz spadek dynamiki wzrostu gospodarczego. Należy podkreślić, że pierwszy z tych czynników jest szczególnie niebezpieczny, ponieważ będzie hamować wzrost konkurencyjności przez długie dziesięciolecia. Dwa pozostałe czynniki są za sobą silnie powiązane i w dużym stopniu zależne od tzw. szoków zewnętrznych.

Kryzys wykazał, że EŚW, do niedawna uważana za peryferie gospodarki europejskiej i światowej, jest już bardzo „zglobalizowana” i w związku z tym wrażliwa na wahania światowej koniunktury. Interpretacja wpływu globalizacji na konkurencyjność międzynarodową jest jednak niezwykle trudna i może prowadzić do sprzecznych wniosków. Z jednej strony – szerokie włączenie w struktury światowego sektora finansowego (ściślej mówiąc: podporządkowanie się jemu), może sprzyjać konkurencyjności i przynajmniej na pewien czas poprawić międzynarodową pozycję konkurencyjną; lecz z drugiej – może również narazić na zbyt chętnie otwierające się gospodarki krajowe, zwłaszcza jeśli są małe i słabiej rozwinięte, na swoisty „import” negatywnych skutków kryzysu od silniejszych partnerów zagranicznych. Wydaje się, że w państwach bałtyckich, prowadzących typowo liberalną politykę gospodarczą, które praktycznie cały swój sektor bankowy oddały w ręce zagraniczne, taka sytuacja właśnie zaistniała. W rezultacie międzynarodowa pozycja konkurencyjna tych państw, w których uprzednio PKB szybko rósł (przede wszystkim Łotwy), w latach kryzysowych znacznie się pogorszyła. Jednak nie wszystkie państwa naszego regionu obrały strategię rozwoju opartego na doktrynie liberalnej globalizacji. Stosunkowo mniej „zglobalizowana” gospodarka polska, wprawdzie odczuła negatywne skutki kryzysu, lecz stanu recesji nie zaznała: tempo wzrostu PKB w Polsce było zawsze dodatnie, wskaźniki bezrobocia utrzymywały się na umiarkowanym poziomie, a sytuacja demograficzna była stosunkowo korzystna. W rezultacie międzynarodowa pozycja konkurencyjna gospodarki polskiej w okresie kryzysu nie tylko nie podupadła, lecz się poprawiła. W przedstawionej w niniejszym opracowaniu analizie znalazła potwierdzenie hipoteza, że: „rosnąca międzynarodowa konkurencyjność Polski jest nie tylko konsekwencją szybkiego wzrostu gospodarczego, ale także wyjątkowo dużej – jak dotąd – odporności polskiej gospodarki na wstrząsy wewnętrzne i zewnętrzne” (Weresa, 2011, s. 26).

W zakończeniu należy podkreślić bardzo istotną rolę państwa w kształtowaniu konkurencyjności międzynarodowej, bowiem wielokrotnie wspomniane w niniejszym opracowaniu zróżnicowania czynników

kształtujących tę konkurencyjność wynikają w przeważającej mierze właśnie z różnic w prowadzonej przez nie polityce gospodarczej.

---

prof. dr hab. Wojciech Kosiedowski
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania
 e-mail: kosie@umk.pl

Przypisy

- 1) Pojęcie Europy Środkowo-Wschodniej (EŚW) jest różnie rozumiane. W niniejszej pracy oznacza ono grupę 11 państw postsocjalistycznych, które aktualnie należą do Unii Europejskiej. Są to: przyjęte do UE 1 maja 2004 r. – Estonia, Litwa, Łotwa, Polska, Republika Czeska, Słowacja, Słowenia i Węgry; 1 stycznia 2007 r. – Bułgaria i Rumunia; 1 lipca 2013 r. – Chorwacja.
- 2) Określeniem tym przyjęto nazywać grupę 15 państw zachodnich, będących członkami UE, zanim weszły do niej państwa EŚW, tworzące tzw. „nową” Unię.
- 3) Duża różnica między wskaźnikami obliczonymi wg kursów walut i wg PPP wynika stąd, że przeciętny poziom cen rynkowych w EŚW jest ciągle znacznie niższy niż w UE, chociaż z biegiem czasu do niego się zbliża. Według Eurostatu, w EŚW przeciętny poziom cen w 2014 r. w stosunku do UE wahał się od 48,4% w przypadku Bułgarii do 82,6% w Słowenii (w Polsce 55,8%).
- 4) Noblista P. Krugman uważa, że wysokie bezrobocie jest zjawiskiem bardziej niepokojącym niż rosnący deficyt budżetowy i dług publiczny, a więc zwalczając kryzys, należy skoncentrować się na bezrobociu, zamiast przesadnie troszczyć się o równowagę budżetową. Według niego, „gdy miliony potencjalnych pracowników nie mają pracy i marnowany jest ekonomiczny potencjał wartości ok. 1 bln dolarów rocznie (w Stanach Zjedn. – dopisek W.K.), potrzebujemy polityków, którzy będą pracować nad szybkim ożywieniem, a nie ludzi, którzy robią wykład o potrzebie długookresowej stabilności finansów publicznych”. Cyt za: Lubowski, 2011.

Bibliografia

- [1] Aiginger K., Landesmann M. (2002), *Competitive Economic Performance: The European View*, http://www.hks.harvard.edu/m-rcbg/Conferences/us-eu_relations/aiginger_landesmann_comparative_economic_performance.pdf, access date: 10.09.2015.
- [2] Bossak J.W., Bienkowski W. (2004), *Międzynarodowa zdolność konkurencyjna gospodarki i przedsiębiorstw. Wyzwania dla Polski na progu XXI wieku*, SGH, Warszawa.
- [3] Bossak J.W., Bienkowski W. (red.), (2001), *Konkurencyjność gospodarki Polski w dobie integracji z Unią Europejską i globalizacji*, SGH, Warszawa.
- [4] Dołęgowski T. (2002), *Konkurencyjność instytucjonalna i systemowa w warunkach gospodarki globalnej*, SGH, Warszawa.

- [5] European Central Bank (2010), *The Impact of the Financial Crisis on the Eastern European Countries*, „Monthly Bulletin”, July, pp. 85–96.
- [6] Furceri D., Zdzienicka A. (2011), *The Real Effect of Financial Crises in the European Transition Economies*, „Economics of Transition”, Vol. 19, No. 1, pp. 1–25.
- [7] <http://ec.europa.eu/eurostat>, access date: 15.09.2015.
- [8] IMF (2015a), *World Economic Database*, October, access date: 15.11.2015.
- [9] IMF (2015b), *Short – and Long-Term Factors*, World Economic Outlook, April, www.imf.org, access date: 14.09.2015.
- [10] Kosiedowski W. (2010), *Makroekonomiczne uwarunkowania rozwoju zrównoważonego na pograniczu Unii Europejskiej i Wspólnoty Niepodległych Państw*, [w:] W. Kosiedowski (red.), *Kapitał ludzki w procesie przemian Europy Środkowej i Wschodniej*, Wyd. TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń, s. 37–52.
- [11] Lubowski A. (2011), *O człowieku, który długowi w pas się kłania*, „Gazeta Wyborcza”, 22.08.
- [12] Misala J. (2011), *Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki narodowej*, PWE, Warszawa.
- [13] NBP (2015), *Sytuacja gospodarcza w krajach Europy Środkowej i Wschodniej*, Nr 2, Warszawa.
- [14] Porter M.E. (1999), *Competitive Advantage of Nations*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- [15] Siebert H. (2006), *Locational Competition: A Neglected Paradigm in the International Division of Labour*, „The World Economy”, Vol. 29, No. 2, pp. 137–159.
- [16] Weresa M.A. (red.), (2011), *Polska: raport o konkurencyjności 2011*, Oficyna Wyd. SGH, Warszawa.

Consequences of the Global Financial Crisis on the International Competitiveness of Central and Eastern Europe

Summary

One of the factors determining the future of integrating Europe is to improve the international competitiveness of the European Union as a whole and its constituent national economies. This factor's importance has grown in relation to the consequences of the global financial crisis. The particularly important problem is to improve the competitiveness of Central – Eastern Europe, which is the weakest part of the EU. In this chapter the results of a comparative analysis of the changes which occurred in CEE under the influence of that crisis in terms of operation of the two main factors determining the international competitiveness: the extent of utilization of human capital and economic growth dynamics were presented. It was found that further arduous task of building the competitiveness of the EU needs to deepen its economic and social cohesion, and to accelerate the convergence process.

Keywords

international competitiveness, Central and Eastern Europe, the global financial crisis